

Wyrok z dnia 28 października 1999 r.

II UKN 175/99

Ważnym powodem, uzasadniającym żądanie kapitalizacji renty na podstawie art. 447 KC, jest umożliwienie poszkodowanemu, który stał się inwalidą, wykonywania nowego zawodu przez podjęcie działalności handlowej we własnym sklepie.

Przewodniczący: SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Beata Gudowska (sprawozdawca), Andrzej Wasilewski.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 28 października 1999 r. sprawy z powództwa Zbigniewa P. przeciwko G. Spółce Węglowej Spółce Akcyjnej Kopalni Węgla Kamiennego „K.” w K. o jednorazowe odszkodowanie, na skutek kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 października 1998 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Powód Zbigniew P. w dniu 5 października 1979 r. uległ wypadkowi przy pracy, z tytułu którego nabył prawo do renty z ubezpieczenia społecznego w wysokości odpowiadającej zaliczeniu do III grupy inwalidztwa. Ugodą pozasądową z dnia 16 czerwca 1992 r. uzyskał od pracodawcy - Kopalni Węgla Kamiennego "K." w K. rentę wyrównawczą, która kolejnymi ugodami była podwyższana wraz ze wzrostem średnich zarobków.

Pozwem z dnia 17 kwietnia 1997 r. powód wniósł o zasądzenie kwoty 315 000 zł jako renty skapitalizowanej, motywując żądanie zamiarem przekwalifikowania się i usamodzielnienia finansowego przez założenie sklepu.

Strona pozwana, oponując przeciwko żądaniu, podnosiła brak uzasadnienia roszczenia ważnymi powodami skapitalizowania renty uzupełniającej.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyro-

kiem z dnia 14 maja 1998 r. zasądził na rzecz powoda od następcy prawnego jego byłego pracodawcy – G. Spółki Węglowej S.A. "K." w K. kwotę 200 000 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu, dalej idące powództwo oddalając.

Apelację strony pozwanej, opartą na zarzucie naruszenia przepisów prawa materialnego przez zastosowanie art. 447 KC, mimo że zebrany materiał dowodowy nie dawał ku temu podstawy, Sąd Apelacyjny - wyrokiem z dnia 23 października 1998 r. - oddalił. Zdaniem Sądu drugiej instancji, ustalone okoliczności (stan zdrowia powoda, utrata możliwości wykonywania wyuczonego zawodu oraz uprawiania posiadanego gruntu, a także sytuacja na rynku pracy w miejscu jego zamieszkania) wskazują, że właśnie jednorazowe odszkodowanie, zasądzone zamiast renty, zapewni powodowi zaspokojenie wszystkich, zarówno bieżących, jak i przyszłych potrzeb. Sąd Apelacyjny stwierdził również, że takie rozstrzygnięcie jest korzystniejsze dla poszkodowanego, gdyż umożliwi mu uzyskanie zdolności zarobkowej w innym zawodzie, w sposób dostosowany do jego inwalidztwa.

Kasacja strony pozwanej została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego: przepisów art. 447 KC przez błędną wykładnię oraz art. 5 KC przez niewłaściwe zastosowanie. Strona skarżąca podniosła, że wybór sposobu naprawienia szkody należy do sądu. Sąd może przyznać jednorazowe odszkodowanie zamiast renty tylko z ważnych powodów, które jednak w okolicznościach niniejszej sprawy nie występują. W sytuacji zatem, gdy wypłacana renta w pełni wyrównuje doznaną przez powoda szkodę, żądanie jej kapitalizacji jest - w ocenie strony skarżącej - nadużyciem prawa. Powołując się na te zarzuty, pozwana Kopalnia wniosła o zmianę zasądzonego wyroku i oddalenie powództwa, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 444 § 2 KC poszkodowany, który utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej, albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki na przyszłość, może żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody odpowiedniej renty. Jest to normalna forma wyrównania szkody, dzięki której osoba poszkodowana systematycznie, w regularnych okresach, otrzymuje środki służące zaspokojeniu jej bieżących potrzeb. Z tego punktu widzenia renta spełnia funkcję alimentów, które zasadniczo nie mogą być przedmiotem swobodnej dyspozycji

uprawionych, a zwłaszcza zrzeczenia się w zamian za odszkodowanie w innej formie (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1961 r., 4 CR 86/61, OSNCP 1963 z. 5, poz. 98).

Wyjątek regulowany przepisem art. 447 KC, dopuszczający możliwość kapitalizacji renty, obwarowany został ograniczeniami. Chodzi o spełnienie kryterium istnienia "ważnych powodów", którego ocenę - w razie sporu - powierzono sądowi. W orzecznictwie przyjęto zarazem, że kapitalizacja renty może nastąpić wyłącznie w interesie poszkodowanego, w celu zapewnienia mu pełniejszej ochrony (por. wpisaną do księgi zasad prawnych uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1966 r., III CZP 17/66, OSNCP 1968 z. 1, poz. 1).

Przesłanka określana jako "ważne powody" nie została prawnie zdefiniowana, toteż jej ocena należy do sądu rozsądzającego spór i stanowi element ogólnej oceny prawnej podejmowanej w sprawie (por. wydane pod rządą art. 164 § 1 KZ, ale zachowujące aktualność, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1938 r., C.II.2217/38, Nowa Palestra 1939/4, s. 181). Oceny tej należy, co oczywiste, dokonywać w kontekście występujących w sporze okoliczności faktycznych, ze szczególnym jednak uwzględnieniem sytuacji poszkodowanego, głównie bowiem jego interes waży na orzeczeniu co do istoty sporu. W orzecznictwie przyjęto wręcz, że kapitalizacja renty może nastąpić wyłącznie w interesie poszkodowanego, w celu zapewnienia mu pełniejszej ochrony (por. wpisaną do księgi zasad prawnych uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1966 r., III CZP 17/66, OSNCP 1968 z. 1, poz. 1).

Taki sposób wykładni, uwypuklający interes poszkodowanego, wynika z treści art. 447 K.C., sam bowiem ustawodawca, przedstawiając przykład "ważnych powodów", wskazał, że przyznanie jednorazowego odszkodowania zamiast renty (lub jej części) będzie uzasadnione w szczególności wtedy, gdy poszkodowany stał się inwalidą, a przyznanie jednorazowego odszkodowania ułatwi mu wykonywanie nowego zawodu. Tak więc interes poszkodowanego został wysunięty na plan pierwszy w formie ustanowienia normatywnego.

Mimo to w orzecznictwie Sądu Najwyższego, pochodzącym z okresu sprzed transformacji ustrojowej dokonanej w roku 1990, dominował taki kierunek wykładni art. 447 KC, który wyraźnie zmierzał do ograniczenia, a nawet wręcz eliminacji przypadków kapitalizacji renty. W związku z tym bardzo restryktywna była też interpretacja pojęcia "ważnych powodów", za którą stała obawa przed roztrwonieniem albo

zużyciem w sposób nieproduktywny lub nieracjonalny otrzymanej przez poszkodowanego jednorazowo znacznej sumy pieniężnej, co - w konsekwencji - czyniłoby go dodatkowym ciężarem dla społeczeństwa (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1962 r., 4 CR 86/61, OSNC 1963 z. 5, poz. 98). Sąd Najwyższy z naciskiem utrzymywał, że zamiar stworzenia sobie przez poszkodowanego placówki gospodarczej nie może być uznany za ważny powód w rozumieniu wówczas obowiązującego przepisu art. 164 § 1 KZ, albowiem jednocześnie byłoby to wyrazem aprobaty dla zamiaru stworzenia sobie przez poszkodowanego źródła zysków kapitalistycznych, podczas gdy zasadniczym źródłem utrzymania powinna być praca w odpowiednich dla inwalidy warunkach (por. orzeczenie z dnia 14 listopada 1950 r., C 299/50, Zb.Orz. 1952/I, poz. 11).

Zmiana stosunków społeczno gospodarczych oraz podniesienie do rangi konstytucyjnej podstawy ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej społecznej gospodarki rynkowej, opartej na wolności działalności gospodarczej i ochronie własności prywatnej (art. 20 i 21 Konstytucji) spowodowała, że przytoczone poglądy judykatury utraciły znaczenie, a oparta na nich wykładnia prawa stała się całkowicie nieprzydatna. Pominięcie względów politycznych pozwala obecnie na uwzględnienie istotnych, jurydycznych i ekonomicznych, racji kapitalizacji renty, pożądaných z punktu widzenia interesu ogólnospołecznego. Racją taką (ważnym powodem) jest więc to, aby osoba, która w wyniku wypadku utraciła w całości lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej, odzyskała ją w jak najwyższym stopniu. Będzie to możliwe przez włączenie inwalidy w krąg osób utrzymujących się z własnej pracy i zaprzestanie utrzymywania się przezeń wyłącznie z renty, zużywanej w sposób konsumpcyjny. Także względ na osobę poszkodowanego przemawia za tym, by stał się aktywny i podjął pracę, a tym samym - we własnym poczuciu - stał się użyteczny i przydatny. Zmiana trybu życia, zapewnienie sobie utrzymania własną przedsiębiorczością, są z każdego punktu widzenia właściwsze od egzystencji rencisty.

W tym stanie rzeczy argumenty wytoczone w kasacji nie mogą być uznane za uzasadnione. Trzeba w szczególności zanegować twierdzenie skarżącego, że nie jest ważnym powodem usprawiedliwiającym kapitalizację renty zamiar użycia jej w sposób produkcyjny przez podjęcie samodzielnej działalności gospodarczej i wykonywanie jej na własny rachunek, co wiąże się z uzyskiwaniem dochodów, które zastępują i zapewne przewyższą raty renty. Należy jeszcze raz podkreślić, że jeżeli rozwijanie tego rodzaju działalności jest gospodarczo uzasadnione (w rozpoznawanym

wypadku uzasadnieniem tym jest także lokalne bezrobocie oraz miejscowe potrzeby działania sklepu spożywczego), a zarazem w sposób najbardziej efektywny zapewni poszkodowanemu i członkom jego rodziny środki utrzymania, żądanie renty skapitalizowanej należy uznać za usprawiedliwione, jako mieszczące się w pełni w hipotezie art. 447 zdanie drugie KC. Z tego punktu widzenia istotny jest oczywiście także element aktywizacji zawodowej poszkodowanego, będącego osobą częściowo niezdolną do pracy.

W tym stanie rzeczy, Sąd Najwyższy - stwierdziwszy, że ważnym powodem, uzasadniającym żądanie kapitalizacji renty na podstawie art. 447 KC, jest umożliwienie poszkodowanemu, który stał się inwalidą, wykonywania nowego zawodu przez podjęcie działalności handlowej we własnym sklepie, oraz nie dopatrzyszy się w żądaniu powoda sprzeczności z art. 5 KC, której zresztą w kasacji bliżej nie przedstawiono - orzekł jak w sentencji (art. 393¹² KPC).

=====